

Posudok na príspevok Borisa Kořínka: Šo'a v Slovenskom štáte očami evanjelickej cirkvi a. v.

Hlavný cieľ práce je jasne definovaný. Autor chce preskúmať, akým spôsobom biskupi a zboroví farári evanjelickej cirkvi augsburského vyznania (ECAV) reagovali na perzekúciu slovenských Židov v období Slovenského štátu. Čiastočne k tomu využil archívne pramene uložené v pamätníku Jad Vašem v Jeruzaleme. Z hľadiska výberu materiálov je dôležité, že sa sústredil prevažne na oficiálne dokumenty a inštrukcie vydané biskupskými úradmi pre zbory týkajúce sa židovskej otázky, pričom veľa sa odkazuje na sekundárnu literatúru.

Práca je rozdelená do 13 skôr kratších kapitol, rozčlenenie textu je logické a chronologicky postavené, pričom samotné kapitoly sú informačne aj argumentačne hodnotné, nejde o prepisovanie prameňov a informácií, ale o ich kvalitnú analýzu.

Po krátkom ale kvalitne spracovanom úvode, nasleduje kapitola venovaná organizácii ECAV na Slovensku po roku 1918. Autor v nej prináša základné informácie týkajúce sa inštitucionálneho aj legislatívneho rámca pôsobenia danej cirkvi. Následne prechádza k meritu veci a v ďalších kapitolách veľmi presvedčivo približuje otázku židovských konverzií v roku 1938, fungovania ECAV a politiku Slovenského štátu voči židovskému obyvateľstvu. Autor sa hlbšie venuje napríklad „výhodám“ a „nevýhodám“ konverzie, aktivitám evanjelických biskupov v prospech konvertitov, keď napríklad: „Namiesto kritiky samotného kódexu sa však opäť sústredili na negatívny spôsob, akým ovplyvní evanjelikov židovského pôvodu.“ (s. 12). K otázke výnimiek by som odporúčal pozrieť ešte štúdiu J. M. Warda na túto tému, ktorá na základe vtedy objavených archíválií vyvrátila nepresné tvrdenia niektorých slovenských exilových historikov.

Na s. 7-8 autor upozorňuje, že v roku 1938 bolo možné sledovať rastúci antisemitizmus, ale nikto nemohol vedieť čo bude nasledovať. Tu by som rád upozornil, že samozrejme sa nedalo vedieť, že Židia budú vraždení atď. na druhej strane napr. vyvezenie do „zemi nikoho“, vydieranie, krádeže, propagandistické aktivity Hlinkovej gardy, resp. aktivity samotného Karola Sidora koncom roku 1938 v tomto smere sú celkom známe. Situácia sa potom ešte stupňovala aj pred marcom 1939. Odporúčam upresniť, resp. porovnať informácie napr. s citovanými prácami E. Nižňanského.

Zaujímavá je aj kapitola venovaná krstom počas deportácií, kde autor popisuje aj konkrétnu prax pri krstení židovských spoluobčanov. Upozornil, že záchranné akcie boli spočiatku predovšetkým osobnou iniciatívou daných farárov, čím sa dostali do konfliktu s oficiálnou politikou ECAV. V máji 1942 vydali biskupi pastiersky list, v ktorom vyjadrili podporu krstenia Židov, a zároveň varovali aby sa ku konverziám nepristupovalo unáhle: „nie z dôvodov čisto ľudských, ale požiadaviek Božích“ (s. 18). Boris Kořínek poukázal na to, že pastiersky list obsahuje aj vety reflektujúce antisemitské stereotypy o tom, ako sa Židia ako krčmári a úžerníci v minulosti previnili voči slovenskému národu, no napriek „tomu“ biskupi vyzývali na ľudský a kresťanský spôsob riešenia „židovskej otázky“. Tento moment už existujúce práce opomínajú. Veľmi trefne označil tento list za kombináciu kritiky dobovej politiky štátu, spojenej s komunikáciou antisemitských stereotypov prezentovaných vládnuším režimom. Práve dilema prečo boli antisemitské stereotypy obsiahnuté v danom pastierskom liste predstavuje kľúčové miesto predloženej práce a tento moment by si istotne zaslúžil ešte podrobnejšiu analýzu. Tu by som navrhol preštudovať napr. práce Miloslava Szaba a Michala Frankla, ktoré analyzujú fenomén antisemitizmu v českom a slovenskom prostredí v širšom kontexte, ešte pred nastolením „konečného riešenia“, resp. nebolo by vhodné aspoň telegraficky doplniť informácie ako túto situáciu vnímali predstavitelia nacistického Nemecka, alebo samotní Židia?

Prínosné sú aj záverečné kapitoly práce venované činnosti predstaviteľov ECAV v posledných rokoch existencie Slovenského štátu a po skončení svetovej vojny. Tieto témy neboli doteraz spracované.

Na s. 23 by bolo nutné spomenúť ešte povojnovú migráciu Židov z Československa, t.j. nešlo len o to, že mnohí volili asimiláciu, hneď v povojnovom období je veľmi dôležité, že mnohí sa vystaňovali do Izraela alebo iných krajín a postupne, ešte aj po vlne emigrácie v 1968, došlo k zanikaniu obcí. Tam je dôležité samozrejme vnímať aj politiku československého štátu, k čomu existuje v súčasnosti aj odborná literatúra.

Silnou stránkou predloženej práce je, že študent čiastočne doplnil a revidoval doterajšie výsledky bádania pri interpretácii postojov a aktivít predstaviteľov evanjelickej cirkvi. Upozorňuje na logický význam „náboženskej misie“ v kontexte krštenia Židov. Zaujímavé by bolo jeho zistenia ešte viac zasadiť napr. do kontextu neustáleho katolícko-evanjelického súperenia na Slovensku. V období Slovenského štátu to bolo výrazné, keďže pri vláde bola katolícka strana, na čo odkazuje aj výrok na s. 14: „ECAV sa tak počas Slovenského štátu opakovane stávala terčom štátnej antisemitskej propagandy, ktorá ju falošne obviňovala zo spolupráce so Židmi proti Slovenskému štátu.“ Zároveň, aj vyjadrenie R. R. Ruppelta je možno vnímať v tomto kontexte, keďže vieme aj prípadoch katolíkov, ktorí pomáhali židovským spoluobčanom.

Taktiež je dôležité upozorniť na určité limity poznania situácie definované využívanou pramennou základňou, na čo upozorňuje aj samotný autor: napr. s. 8: „Len podľa týchto smerníc je náročné určiť, aký bol v tej dobe vzťah ECAV k židovskej otázke.“ A tento moment je badateľný na viacerých miestach práce, keď sa autor neodváža vynášať niektoré súdy vo vzťahu k politike ECAV, čím úplne nevyčerpá interpretačné možnosti tém, ktoré sám nastoľuje. Pravdepodobne to súvisí aj s pramennou bázou práce. V prípade, že by bola výrazne širšia, čo ale nie je časovo zvládnuteľné v priebehu klasického štúdia na VŠ, by bolo možné poznanie problematiky ešte prehĺbiť. Veľký potenciál by v tomto smere mohli mať napríklad materiály bezpečnostných zložiek, resp. miestnych samospráv. Podobne by bolo potrebné rozšíriť bázu sekundárnej literatúry, aj keď ku konkrétnej téme toho moc nebolo napísané, myslím skôr na práce venované rôznym kontextom života za Slovenského štátu, resp. pramenné edície. Všeobecne sa dá povedať, že na Slovensku každoročne vychádza množstvo literatúry k téme, keďže obdobie rokov 1938 – 1945 patrí medzi najspracovávanejšie v rámci historiografie moderných dejín Slovenska.

Celkovo však ide o zaujímavú a kvalitne spracovanú prácu, ktorej ciele boli naplnené. Kolegovi Kořínkovi by som chcel zaželieť k výkonu a zaželieť veľa šťastia v súťaži, ako aj v ďalšom výskume tejto nepochybne zaujímavej a dôležitej témy.

V Prahe, 28.3.2020

Mgr. Miroslav Michela, PhD.

Ústav českých dějin FF UK